

A „Kurrens külföldi folyóiratok a magyar könyvtárakban” című lelőhelyjegyzék és a gyűjtőköri együttműködés

SÁRDY Péter

1. A könyvtárak gyűjtőköri együttműködésének, kooperációjának – időrendben mindenesetre – elsődleges célja szerzeményezésük, állománygyarapításuk összehangolása, egymás kölcsönös kiegészítése, a rendelkezésre álló anyagi keretek ésszerűbb, gazdaságosabb felhasználása.

Közismert tény, hogy napjainkban a különféle formában megjelenő dokumentumok között egyre növekszik a periodikus kiadványok jelentősége. Ismeretes az is, hogy az időszakos kiadványok, folyóiratok száma és ára az utóbbi években egyre gyorsabb ütemben emelkedik. A közelmúltban igen sok tudományos és szakkönyvtár kényszerült leállítani olyan folyóiratok rendelését, amelyek szükségesek volnának használói számára, de viszonylag a leginkább nélkülözhetőnek bizonyultak. Károsan hatna az országos ellátásra, ha a könyvtárak egymástól teljesen függetlenül döntenék el, hogy mely folyóiratokat kívánják a jövőben beszerezni, illetve melyekről mondanak le.

A gyűjtőköri együttműködés egyik legalapvetőbb feladata a gyűjtőkörben részt vevő könyvtárak folyóirat-szerzeményezésének összehangolása: itt nyílnak a legnagyobb lehetőségek a takarékosagra, ugyanakkor talán itt a legnagyobb a veszélye az országos ellátás károsodásának. A reprográfiai szempont is indokolja, hogy a gyűjtőköri együttműködés során a folyóiratokra nagyobb hangsúlyt helyezünk, mint a könyvekre: folyóiratcikkről lényegesen könnyebb, olcsóbb és gyorsabb másolatot készíteni, mint könyvről.

2. A gyűjtőköri együttműködésen belül a folyóiratgyűjtés összehangolásában hasznos szerepet játszhat az Országos Széchényi Könyvtár Központi Katalógusok Osztálya szerkesztésében rendszeresen megjelenő "Kurrens külföldi folyóiratok a magyar könyvtárakban" című lelőhelyjegyzék. Ennek legutóbbi kötete 1969-ben jelent meg, s lényegében annak az évnek az állapotát rögzíti.

A továbbiakban a jegyzék egy lehetséges – nyilvánvalóan nem egyetlen – ilyen alkalmazását szeretnénk illusztrálni.

A jegyzék hozzávetőleg 14 500, hazánkba beérkező kurrens külföldi folyóiratot regisztrál. Néhány – sajtóhibás – tételt mellőzve 14 381 folyóiratnál néztük meg, hogy ezek az ország hány könyvtárában található meg.

A jegyzék összesen 1202 könyvtár – legnagyobbbrészt előfizetés útján szerzeményezett – folyóiratait regisztrálja. Hat nagy fővárosi könyvtár egyéb forrású folyóiratgyarapodása is szerepel a kötetben.

Az említett 14 381 folyóirat összesen 55 350 "példányban" érkezik be hazánkba. A "példány" szót itt és a továbbiakban nem a szokásos értelemben használjuk, eltekintünk ugyanis attól, hogy egy folyóirat ugyanazon könyvtárba egy vagy több példányban jár-e, miután ez a tény a gyűjtőköri együttműködés és általánosabban az országos szakirodalmi ellátás szempontjából közömbös.

A fenti értelmezés szerint egy folyóirat átlagos duplikációja 3,85, más szóval: egy-egy külföldi folyóirat átlag csaknem négy hazai könyvtárban található meg. Természetesen igen nagy eltérések tapasztalhatók az átlagértékhez képest az egyes folyóiratok esetében: a folyóiratok csaknem fele (7175) csupán egyetlen könyvtárnak jár, ugyanakkor 357 olyan folyóirat van, amely 20-nál több könyvtárunkba érkezik meg.

Érdemes megemlíteni, hogy e nagy példányszámu periodikumok közül 68 orvostudományi, 57 kémiai és vegyipari, 42 hiradás- és elektrotechnikai jellegű. Viszonylag sok építészeti (23), közgazdaság- és szervezéstudományi (20) és fizikai (16) folyóirat is szerepel e kiadványok közt.

Talán nem érdektelen cím szerint is kiemelni a legtöbb könyvtárba járó néhány folyóiratot:

1. Technische Rundschau (Svájc)	106 példány
2. Voproszű Ékonomiki (Szovjetunió)	83 "
3. Elektrije (NDK)	80 "
4. Technik (NDK)	79 "
5. Kommuniszt (Szovjetunió)	77 "
6. Lancet (Anglia)	76 "

3. A lelőhelyjegyzéket a gyűjtőköri együttműködés számára igazán használhatóvá az tette, hogy a kiadvány a folyóiratokról tárgyi indexet is tartalmaz. Ennek alapján a következő kérdések válaszolhatók meg:

- az adott szakterület mely folyóiratai találhatóak meg hazánkban;
- milyen a szakterület beérkező folyóiratainak duplikációja (mennyiben felel meg a szakterület országon belüli, illetve intézmények közötti szóródásának stb.);
- mely könyvtárak rendelkeznek a szakterületen a legjelentősebb folyóirat-állománnyal (mennyiségileg és minőségileg);
- mely folyóiratok járnak az indokolhatónál több, illetve kevesebb helyre, hogyan lehetne csökkenteni a valóban felesleges párhuzamos beszerzések számát.

A fenti kérdések közül kizárólag a mennyiségi, statisztikai jellegűeket szem előtt tartva öt szakterületen megvizsgáltuk a folyóiratszerzeményezés adatait. Ezek: fizikai kémia, kémiai analízis (iparilag erőteljesen alkalmazott

természettudomány), geológia (viszonylag kevésbé alkalmazott természettudomány), klasszika-filológia (társadalomtudomány), belgyógyászat, gyermekgyógyászat (orvostudomány), fényképészet, film, televízió, rádió, színház (művészet).

Az egyes szakterületeken belül természetesen egymástól igen eltérő adatokat kaptunk. A folyóiratok számát, példányszámát és duplikációját tekintve a kép a következő:

	folyóirat	példány	duplikáció
fizikai kémia stb.	327	1951	5,96
geológia	190	394	2,07
klasszika-filológia	144	320	2,22
belgyógyászat stb.	277	1937	6,99
fényképészet stb.	176	541	3,08

Nem feladatunk eldönteni, hogy az egyes tudományágakban mennyiben helyes vagy helytelen a folyóiratok duplikációjának mértéke. Felhívjuk azonban a figyelmet arra, hogy a kémiai folyóiratok java része néhány nagyobb városban koncentrálódik, az orvostudomány köréből vizsgált terület folyóiratai viszont igen nagy arányban kerülnek vidéki városainkba - ebből a szempontból tehát az utóbbiak duplikációja indokolt, az előbbieké viszont nem.

A vizsgált szakterületek folyóiratait mennyiségileg legnagyobb mértékben gyűjtő könyvtárak meghatározása mindenképpen fontos a gyűjtőköri együttműködés szempontjából: e könyvtárak feltételezhetően kivétel nélkül bevonandók a kooperációs körökbe. Különösen jelentős ez részint új gyűjtőkörök kialakításakor, részint a már megalakult körök bővítésénél.

Az általunk áttekintett szakterületeken ezek a könyvtárak rendelkeznek a legnagyobb folyóiratgyűjteménnyel (csak azokat soroljuk fel, amelyekben a szakterület összes, hazánkba beérkező folyóiratának legalább 10 %-a megtalálható):

	folyóirat
1. Fizikai kémia, kémiai analízis	
1. Országos Műszaki Könyvtár és Dok. Központ	110
2. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára	100
3. Budapesti Műszaki Egyetem Közp. Könyvtára	98
4. Vegyipari Egyetem Könyvtára, Veszprém	62
5. Nehéznevelési Kutató Intézet, Veszprém	44
6. MTA Központi Kémiai Kutató Intézet	43
7. Kőbányai Gyógyszerárugyár	37
8. Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtára, Miskolc	37
9. Fémművelési Kutató Intézet	33
2. Geológia	
1. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára	148
2. Országos Műszaki Könyvtár és Dok. Központ	31
3. Nehézipari Műszaki Egyetem Könyvtára, Miskolc	28
4. Magyar Állami Földtani Intézet	19

	folyóirat
3. Klasszika-filológia	
1. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára	123
2. Eötvös Loránd Tudományegyetem Közp. Könyvtára	42
3. Magyar Nemzeti Múzeum Közp. Régészeti Könyvtára	19
4. Szépművészeti Múzeum	14
4. Belgyógyászat, gyermekgyógyászat	
1. Debreceni Orvostudományi Egyetem	130
2. Pécsi Orvostudományi Egyetem	124
3. Szegedi Orvostudományi Egyetem	123
4. Semmelweis Orvostudományi Egyetem	110
5. Orvostovábbképző Intézet	45
6. Egyesített Kórházak Központi Könyvtára, Miskolc	44
7. István Kórház	41
8. Országos Orvostudományi Könyvtár és Dok. Központ	34
9. Országos Reuma- és Fürdőügyi Intézet	32
5. Fényképészet, film, rádió, televízió, színház	
1. Magyar Filmtudományi Intézet	40
2. Országos Műszaki Könyvtár és Dok. Központ	35
3. Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára	28
4. Színháztudományi Intézet	25
5. Magyar Filmgyártó Vállalat	24
6. KGM Műszaki Tudományos Tájékoztató Intézet	22
7. Forte Fotokémiai Ipar, Vác	22
8. Országos Széchenyi Könyvtár	21
9. Színház- és Filmművészeti Főiskola	21

A fenti táblázatok alapján leszűrhetünk néhány, a gyűjtőköri együttműködés szempontjából is hasznosítható megállapítást. Mindenekelőtt ilyen a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának csaknem mindenhol jelentkező "előkelő" helyezése (a belgyógyászat területén a könyvtár 22 folyóirattal a 21. helyen áll). Ennek egyik oka az, hogy a lelőhelyjegyzék az MTA Könyvtárának folyóiratcseréjét 1968-as, rendezés előtti állapotában regisztrálja. Figyelembe véve ezt a tényt, azt állapíthatjuk meg, hogy az MTA Könyvtár folyóiratgyarapodásának – legalábbis 1968-ban – semmiféle gyűjtőköri irányítása nem volt.

Végezetül egy kiemelt, esetleges példán szeretnénk bemutatni a lelőhelyjegyzék egy további, hasonló jellegű felhasználásának lehetőségét.

Veszprémben három vegyipari jellegű intézmény van: a Vegyipari Egyetem, a Nehézvegyipari Kutató Intézet és a Magyar Ásványolaj és Földgáz Kísérleti Intézet. E három könyvtárba a vizsgált "fizikai kémia, kémiai analízis" terület folyóiratanyagából 85 folyóirat jár, összesen 132 példányban (a városon belüli duplikáció 1,55), ezek közül 17 m i n d h á r o m könyvtárnak jár.